

Straffbarhetsåldern

Remissyttrande från ECPAT Sverige om betänkandet SOU 2025:11

ECPAT Sverige (nedan Ecpat) är en barnrättsorganisation som arbetar mot alla former av sexuell exploatering av barn. Ecpat har beretts tillfälle att yttra sig över betänkandet Straffbarhetsåldern (SOU 2025:11) och vill utifrån sitt uppdrag lämna följande yttrande.

Sammanfattning

Ecpat möter dagligen barn som är utsatta för brott och inte sällan har de blivit utsatta av just andra barn. Vi ser positivt på att utredningen lyfter behovet att beivra allvarlig brottslighet även när den begås av barn, och att det i uppdraget ingår att arbetet ska utgå från ett barnrättsligt perspektiv. Vi delar utredningens uppfattning att barn som begår brott måste mötas av tydliga och kraftfulla samhällsinsatser. Däremot menar vi att detta inte förutsätter att de föreslagna åtgärderna implementeras. Mot bakgrund av detta har Ecpat gjort följande ställningstaganden.

Ecpat

- delar utredningens bedömning att en generell sänkning av straffbarhetsåldern inte bör genomföras (kap 8.12),
- avstyrker utredningens förslag om att införa en särskild och tidsbegränsad reglering som innebär en lägre straffbarhetsålder än dagens för vissa brott (kap 8.13.2),
- delar inte utredningens bedömning att en reglering som utgår från brottets minimistraff har tydliga fördelar jämfört med andra sätt att ange vilka brott som ska omfattas av den särskilda regleringen (kap 9.3.1),
- avstyrker i första hand utredningens förslag att minimistraffet enligt presumtionsregeln för när åklagaren ska väcka bevisstalan ändras till fyra års fängelse eller mer, och tillstyrker i andra hand nämnda förslag under förutsättning att straffbarhetsåldern inte sänks (kap 9.4),
- avstyrker utredningens förslag att tillämpningsområdet för den särskilda regleringen om lägre straffbarhetsålder ska stämma överens med presumtionsregeln för bevisstalan (kap 9.5),
- avstyrker utredningens förslag att den lägsta straffbarhetsåldern enligt den särskilda regleringen ska vara 14 år (kap 9.6),
- delar inte utredningens bedömning att den modell som föreslås för den särskilda regleringen speglar en rimlig avvägning mellan perspektivet att gärningsmannen är ett barn och det enskilda intresset att brottsoffret så långt möjligt ska få upprättelse (kap 9.9.4),
- tillstyrker, för det fall att utredningsförslag om sänkt straffbarhetsålder antas, förslaget att den särskilda regleringen ska tidsbegränsas till att gälla i fem år efter införandet (kap 9.10),

- avstyrker utredningens förslag om att öka möjligheten att undanröja utdömd ungdomstjänst eller ungdomsvård (kap. 10.4),
- delar utredningens bedömning att inte ändra kraven för när varning eller undanröjande av påföljden ungdomsövervakning kan komma i fråga (kap 10.5),
- avstyrker utredningens förslag att skärpa straffmaximum för straffmyndiga barn som begår brott (kap. 12.4)

Om betänkandet i allmänhet

Situationen i Sverige där allt yngre barn och unga begår grova brott är mycket allvarlig. Det är högst angeläget att något görs åt denna utveckling, men det gör stor skillnad vilka åtgärder som vidtas och på vilket sätt detta allvarliga problem motverkas. Ecpat ser med oro på den repressiva utveckling som skett över tid när det kommer till samhällets hantering av barn som begår brott. Det går att starkt ifrågasätta huruvida åtgärderna är ändamålsenliga utifrån målet att förhindra att allt yngre barn exploateras av den organiserade brottsligheten. Det vetenskapliga stödet för utredningens förslag är i bästa fall tunt. FN:s barnrättskommitté är tydlig. Barn och unga ska inte behöva betala priset för att lagstiftaren går emot vetenskap och Sveriges internationella åtaganden.

I utredningen nämns inledningsvis att uppdraget innefattar att överväga och föreslå ändringar av den straffrättsliga *särbehandlingen* av *unga lagöverträdare*. Vidare nämns att arbetet ska genomsyras av ett ungdoms- och barnrättsperspektiv och att förslagen ska säkerställa att barnets rättigheter tillgodoses enligt barnkonventionen. Därefter förklaras hur man har definierat barn respektive unga lagöverträdare. Ecpat förstår att vissa språkliga överväganden behöver göras av rent praktiska skäl, men vill understryka att det är stor skillnad på om individen bedöms vara ett barn enligt barnkonventionen eller inte. I Sveriges åtaganden enligt barnkonventionen ingår en skyldighet att just särbehandla barn som begår brott i förhållande till äldre lagöverträdare. Det är ytterst angeläget att barns rättigheter och unika förutsättningar och behov beaktas genomgående. Ett barn som begår brott är fortfarande ett barn och Ecpat noterar med oro den rättsliga utvecklingen i Sverige vad gäller dessa barn.

Ecpat ser allvarligt på att utredningens förslag inte tar hänsyn till barnrättskommitténs rekommendation att stater med högre straffbarhetsålder än 14 år inte under några omständigheter ska sänka åldersgränsen.¹ Vi ser inte hur en tidsbegränsad sänkning av straffbarhetsåldern skulle kunna undgå kritik från barnrättskommittén; Barnkonventionen är lika tillämplig oavsett om lagstiftningen är permanent eller ej. Ecpat är oroade över att se att utredningens förslag är i strid med vissa av barnrättskommitténs uttalanden, trots att det uttryckligen nämns i utredningen att dessa uttalanden ska följas. I samband med inkorporeringen av barnkonventionen var lagstiftaren dessutom tydlig med att rättstillämparen bör beakta barnrättskommitténs rekommendationer och allmänna kommentarer vid tolkning av barnkonventionen.² Detta måste också tjäna till ledning för lagstiftningsarbetet. Ecpat vill understryka att rekommendationerna och de allmänna

¹ FN:s kommitté för barnets rättigheter, Allmänna kommentar nr 24 om barnets rättigheter i det straffrättsliga systemet, UN Doc. CRC/C/GC/24, den 18 september 2019, punkt 22.

² Prop. 2017/18:186, Inkorporering av FN:s konvention om barnets rättigheter, s. 91.

kommentarerna vid en rättslig analys bör väga tungt, med tanke på barnrättskommitténs ställning som främsta expert och uttolkare av barnkonventionen. Barnrättskommittén har redan rekommenderat Sverige att inte sänka straffbarhetsåldern.³ Ecpat ansluter sig till vad Institutet för mänskliga rättigheter för fram i sitt remissvar om Wienkonventionens artikel 27 och statens skyldighet att följa sina internationella åtaganden.⁴ I detta avseende vill Ecpat även lyfta barnrättskommitténs uttalande att en stats lagstiftning och förfaranden bör garantera ett barns rättigheter under hela processen, det vill säga redan från den första kontakten med rättsväsendet som barnet har.⁵ Det är förutsättning för barnrättslig hållbarhet, men vi saknar en analys i utredningen kring detta.

Som en del av att arbetet ska vara barnrättsligt hållbart, ingår att eventuella lagändringar ska göras med såväl förövarens som brottsoffrets rättigheter i beaktande. Att både barn som utsätter andra för brott och barn som själva är brottsoffer ska omfattas av starka skyddsmekanismer är grundläggande i en rättsstat. Sexualbrott mot barn är en allvarlig form av brottslighet som har långtgående konsekvenser för barns hälsa och utveckling. Det är av största vikt att våra myndigheter har tillgång till de verktyg som krävs för att förebygga, utreda och beivra denna typ av brott. Ecpat möter dagligen brottsutsatta barn och får därmed en inblick i de enorma konsekvenser det har för dessa brottsoffer. Enligt brottsofferdirektivet (2012/29/EU) har brottsoffer rätt till information, skydd, stöd och upprättelse. Straff i sig är inte en förutsättning för att dessa rättigheter ska kunna uppfyllas. Rättvisa för brottsoffer handlar inte enbart om att utkräva straff, utan om att säkerställa trygghet, erkännande och återupprättelse på andra sätt. Eftersom det inte finns belägg i forskningen att en sänkning av straffbarhetsåldern leder till färre brott eller ökad trygghet för brottsoffer, är risken att brottsofferperspektivet används felaktigt för att motivera en linje med större fokus på bestraffning. I många fall är barn som begår allvarliga brott själva brottsoffer, socialt marginaliserade och i behov av skydd och rehabilitering. Att bemöta dessa med en straffrättslig process riskerar att förvärra barnets utsatthet och därmed inte bidra till någon långsiktig trygghet – varken för brottsoffret eller samhället i stort.

Vi ser att den grova och organiserade brottsligheten är ett allvarligt problem som drabbar många barn och det krävs effektiva åtgärder för att bekämpa denna. Ecpat Sverige ser inte att utredningens förslag kommer medföra dessa effekter. Att addera ett straffrättsligt ansvar på yngre barn riskerar att förskjuta fokus från stöd till bestraffning, trots att forskning visar att repressiva åtgärder har begränsad – om inte negativ – effekt på barns långsiktiga utveckling. Ecpat anser att ledning bör tas av de överväganden som ledde till Danmarks återgång till straffbarhetsålder på 15 år, inte minst vad gäller den befogade oron från danska Ungdomskommissionen att en sänkning skulle möta mycket

³ FN:s kommitté för barnets rättigheter, Sammanfattande slutsatser och rekommendationer om Sveriges kombinerade sjätte och sjunde periodiska rapport, CRC/C/SWE/CO/6–7, den 7 mars 2023, punkt 44 och 45(a).

⁴ Institutet för mänskliga rättigheter, Remissvar Straffbarhetsåldern (SOU 2025:11), 3.2.1-96/2025, <https://www.regeringen.se/contentassets/83ec89c15daa455693e444dbc4bd6631/institutet-for-manskliga-rattigheter.pdf>.

⁵ FN:s kommitté för barnets rättigheter, Allmänna kommentar nr 24 om barnets rättigheter i det straffrättsliga systemet, UN Doc. CRC/C/GC/24, den 18 september 2019, punkt 29.

stark kritik från barnrättskommittén.⁶ Ecpat delar följande motivering som danska Ungdomskommissionen förde fram: “Den avgörande faktorn när det gäller att förebygga brott är att det finns relevanta och tillräckliga medel för att reagera på barn som begår brott och inte att dessa reaktioner formellt har karaktären av straff”.⁷ Fokus bör således ligga på att göra de icke-straffrättsliga åtgärder som riktas mot barn under straffbarhetsåldern mer effektiva och ändamålsenliga – inte att sänka straffbarhetsåldern som sannolikt skulle ha en negativ brottsförebyggande effekt i förhållande till målgruppen.

Överväganden om straffbarhetsåldern (kap 8)

Ecpat delar utredningens bedömning att en generell sänkning av straffbarhetsåldern inte bör ske. Vi avstyrker dock utredningens förslag om att införa en särskild och tidsbegränsad reglering som innebär en lägre straffbarhetsålder än dagens för vissa brott. Utredningens förslag motiveras bland annat av intresset av att värna det straffrättsliga systemets legitimitet och trovärdighet. Mot bakgrund av de konsekvenser den bristande förutsebarheten i utredningens förslag som presenteras i betänkandets nionde kapitel kan få för straffrättsliga systemets legitimitet och trovärdighet så är förslaget enligt oss inte rätt väg att gå.

Utredningen lyfter att den vanligaste straffbarhetsåldern i Europa är 14 år, följt av 15 år. De nordiska länderna har dock traditionellt haft en gemensam linje med en straffbarhetsålder på 15 år, vilket kan ses som en del av en bredare nordisk rättskultur som betonar barns behov av skydd och stöd framför straffrättsliga ingripanden. Det har funnits ett slags nordiskt konsensus om att rättsväsendet ska vänta med ingripande tills individen som har begått brott har uppnått adekvat mognad. Dessförinnan ska åtgärder administreras av de sociala myndigheterna och inte domstolarna. Sverige överväger i och med utredningens förslag att anpassa sig till en internationell linje snarare än att följa den tidigare mer nordiska modellen som vilar på en barnrättslig grundsyn. Detta signalerar en viss förskjutning av ett komparativt fokus från de nordiska grannländerna till andra rättssystem, vilket kan innebära en förändrad rättspolitisk orientering.

En särskild reglering om sänkt straffbarhetsålder (kap 9)

Ecpat vill återigen understryka att vi ser mycket allvarligt på att barn begår brott – inte minst de brott som är så pass allvarliga att de har fyra års fängelse i straffskalan. Men vår ståndpunkt är att det inte är rätt väg att gå att införa straffrättsligt ansvar för 14-åringar över huvud taget. De argument som vi har fört fram ovan gäller även vad avser en differentierad straffbarhetsålder. Nedan utvecklar vi våra resonemang kring utredningens förslag till särskild reglering.

Ecpat vill lyfta problemet med att barn kan behöva genomgå förundersökning och sedan rättegång i såväl tingsrätt som hovrätt (eventuellt även Högsta domstolen) innan det är klart om de kan straffas för det brott de begått eller inte. För straffmyndiga personer blir frågan vad de kan straffas för om de befins skyldiga till brott men för 14-åringar blir det i stället en osäkerhet om de kommer straffas över huvud taget, även om de visar sig vara skyldiga. Den osäkerheten och oförutsebarheten är inte

⁶ Ungdomskommissionens bet. 1508/2009 om indsatsen mod ungdomskriminalitet, s. 665.

⁷ Ungdomskommissionens bet. 1508/2009 om indsatsen mod ungdomskriminalitet, s. 162 f.

acceptabel. Ecpat ansluter sig här till vad Justitiekanslern anför i sitt remissvar om konsekvenser för transparensen och förutsebarheten i det straffrättsliga systemet om utredningens förslag genomförs.⁸ En förundersökning och rättegång under vilken du sitter frihetsberövad kan vara mycket påfrestande för en vuxen person – än mer så för ett barn. Även ur brottsoffrets perspektiv är detta ytterst problematiskt enligt Ecpat. De brottsutsatta barn som vi möter i vårt dagliga arbete saknar många gånger en tro på att samhället ska hjälpa dem att få någon form av upprättelse. Den föreslagna ordningen torde medföra ännu mindre förtroende för systemet. Justitiekanslern anför vidare i sitt remissvar att det finns anledning att avvakta utfallet av de reformer kring att stävja utvecklingen med barn och unga som begår allvarliga brott och att ge de brottsbekämpande myndigheterna bättre möjligheter att utreda sådana brott samt att det bör göras en samlad översyn på området på sikt för att studera effekt och behov. Ecpat ställer sig bakom detta. Därutöver kan tilläggas att barnrättskommittén tydligt uttalat att den med oro ser hur vissa stater använder en differentierad straffbarhetsålder vad gäller de allvarligaste brotten och rekommenderar starkt att staterna upphör med det och har en standardiserad lägsta straffbarhetsålder.⁹

Vad gäller övriga tillämpningsproblem med utredningens förslag till differentierad straffbarhetsålder ansluter sig Ecpat till det som experten och seniora åklagaren Sara Stolper lyfter fram i sitt särskilda yttrande till utredningen. Vi vill särskilt framhålla vad Sara Stolper lyfter om målsägandens möjlighet att få skadestånd för brott när en brottslig gärning som inte har tillräckligt högt minimistraff begås under ett pågående brott med tillräckligt högt minimistraff. Som Sara Stolper nämner så skulle det till exempel kunna innebära att ett barn som har utsatts för en våldtäkt under ett pågående människorov inte skulle kunna få skadestandsfrågan prövad inom ramen för brottmålsprocessen med hjälp av ett målsägandebiträde. Skadestandsfrågan skulle i stället behöva hanteras genom ett vanligt tvistemål. Ecpat anser att detta är barnrättsligt helt oacceptabelt. I dag hade den samlade brottsligheten hanterats inom ramen för en bevistalan och barnet hade fått möjlighet att utkräva skadeståndet samlat med hjälp av ett målsägandebiträde. Ska frågan om skadestånd för det sexuella övergreppet lämnas till målsäganden att driva själv så blir barnets möjlighet till upprättelse beroende av vårdnadshavarnas förmåga och resurser att initiera en sådan process och bekosta en advokat att agera som ombud i tvistemålet. Ur ett brottsofferperspektiv är det också mycket otillfredsställande att möjligheten att få skadeståndstalan prövad samtidigt som ansvarsfrågan för brottet blir beroende av om ett allvarligare brott begåtts samtidigt eller inte. Vissa barn får då hjälp bekostad av staten att driva skadeståndstalan efter att ha blivit utsatt för ett sexuellt övergrepp och andra inte. Ur ett brottsofferperspektiv är det alltså här att föredra att behålla rådande ordning och kunna få skadestandsfrågan prövad samlat.

En möjlighet som skulle kunna övervägas i det fortsatta lagstiftningsarbetet i stället för att sänka straffbarhetsåldern i någon form är att fortsätta arbetet med att utöka möjligheterna att väcka

⁸ Justitiekanslern, Remissvar Straffbarhetsåldern (SOU 2025:11), diarienummer 2025/267, <https://www.regeringen.se/contentassets/83ec89c15daa455693e444dbc4bd6631/sbu--statens-beredning-for-medicinsk-och-social-utvardering.pdf>.

⁹ FN:s kommitté för barnets rättigheter, Allmänna kommentar nr 24 om barnets rättigheter i det straffrättsliga systemet, UN Doc. CRC/C/GC/24, den 18 september 2019, punkt 25.

bevistalan mot barn som inte är straffmyndiga. Utredningen föreslår att sänka gränsen för när bevistalan ska väckas till brott med minst fyra års fängelse i straffskalan för att det ska stämma överens med den föreslagna sänkta straffbarhetsåldern, med hänvisning till att det då fångar upp de allvarligaste brotten som begås av icke-straffmyndiga barn som utnyttjas av den organiserade brottsligheten. Om det för lagstiftaren är så pass viktigt att markera mot barn som utnyttjas av organiserad brottslighet att samhället inte accepterar de mycket allvarliga brott barnen begår så anser vi följande. Gränsen för när åklagaren ska väcka bevistalan kan hellre sänkas till föreslagna straffminimum på fyra års fängelse än att det införs en möjlighet att utsätta dessa barn för en straffrättslig påföljd.

Utredningen lyfter frågan om åldern för sexuellt självbestämmande i förhållande till en sänkt straffbarhetsålder, såväl differentierad som generell. Ecpat vill i sammanhanget understryka vikten av att barn inte bestraffas för frivilligt sex mellan jämnåriga.

Undanröjande av ungdomspåföljder, verkställighet och straffmaximum för unga lagöverträdare (kap 10-12)

Ecpat avstyrker en skärpning av straffmaximum för barn som begår brott mot bakgrund av att även det är i strid mot barnkonventionen och barnrättskommitténs rekommendationer. De argument som förts fram ovan vad gäller en sänkt straffbarhetsålder gör sig därför gällande även här.

Vidare avstyrker Ecpat utredningens förslag om att utöka möjligheterna att undanröja utdömd ungdomstjänst och ungdomsvård. Ecpat delar utredningens bedömning att det är negativt för barns skuldsättning att böter på grund av förslaget kan komma att dömas ut i något större utsträckning och understryka hur hårt dessa böter kan drabba barnets familj och vilka allvarliga konsekvenser det kan få för barnets syskon. Liksom vid alla andra överväganden så bör barnets bästa avgöra även här, vilket torde tala emot en ökad användning av böter.

Sammanfattningsvis är Ecpats bedömning att utredningens förslag inte är förenlig med en barnrättsbaserad lagstiftningsprocess. Vi delar uppfattningen att allvarlig kriminalitet bland barn ska tas på stort allvar, men vi menar att detta bör ske inom ramen för nuvarande system med förstärkta sociala och stödjande insatser framför utvidgat straffrättsligt ansvar. Ecpats standpunkt är att den svenska straffbarhetsåldern fortsatt ska vara 15 år.

Föredragande i ärendet har varit barnrättsjuristerna Elisabeth Lindgren och Susanna Pettersson.

För ECPAT Sverige

Anna Karin Hildingson Boqvist
Generalsekreterare